

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

SAYI: 5-6
1987-1988

İstanbul, 1993

KUR'ÂN-I KERÎM ve HADÎS-İ NEBEVÎ ARASINDA "ÜSLÛP" MUKAYESESİ

*Te'lif: Dr. Mustafa Ahmed ez-Zerka
Terceme: Dr. Emin Aşikkullu*

Arap diline, bu dilin üslûplarına ve eskiden beri kullanılmakta olan ifade şekillerine vâkıf dil bilginlerine göre, Kur'ân üslûbu ile hadîs-i nebevî üslûbu arasında, gerçekten büyük bir fark vardır.

Anlatım zevkine sahip bir kimse, iki üslûp arasındaki bu büyük farka bir göz atacak olursa, Kur'ân ve hadîs'in iki ayrı kaynağın mahsûlü olduğunda hiç şüphe etmez. Çünkü bütün hadîs-i nebevî'ler, biraz sonra arzedeceğimiz misallerden de anlaşılacağı üzere, Araplarca bilinen ve günlük hayatlarında kullanageldikleri ifade tarzı ile söylenmiş sözlerdir. Bu sözlerde, onların konuşma, düşünme, öğretim ve hitâbet dili açıkça kendini gösterir. Hz. Peygamber'e ait hadisler, daha çok cüz'î hüküm ve mes'eleleri ele alır, münakaşa eder ve onlara cevap teşkil ederler. Bununla birlikte seçkin ve uyumlu bir dil, vurucu bir anlatım ve lâfî gereksiz yere uzatmaya (Haşv) mahal vermeden maksadı en kısa yoldan dile getirme (cevâmi'u'l-kelim) özellikleriyle de diğer arap sözlerinden ayrılır. İşte bu nedenle, hadîs-i nebevî'ler, "cevâmiu'l-kelim" olarak adlandırılmaya lâyık görülmüşlerdir. O halde hadîsler, kullanılan şekil bakımından normal arap kelâmı olmakla beraber, arap ediplerinin bilinen üslûplarının zirvesinde yer alır.

Kur'ân-ı Kerîm'in üslûbu ise orijinaldir. Kur'ân'a bakan veya tilâvetine kulak veren hiç bir kimse, onu bilinen arap sözleri ve anlatım biçimlerinden herhangi birine benzetemez.

Kur'ân-ı Kerîm, küllî konuları ele alır, kesin hükümler koyar, misaller verir ve tavsiyelerde bulunur. Bütün bunları, bilinenden farklı bir genelleme ve kendine has karakteriyle mücerred bir hitap içinde dile getirir. Eğer beşerî bir kanun ele alınıp Kur'ân'ın emredici veya yasaklayıcı hükümleri ile mukayese edilecek olsa, emir ve yasak konusu aynı olsa da, aralarında hiç bir üslûp benzerliği görülmez. Yine aynı kıssayı anlatan bir tarih kitabı ile bir âyet ele alınsa veya aynı konuya temas eden bir mev'iza kitabı ile bir âyet mukayese edilse, konu birliğine rağmen üslûp yönünden aralarında hiç bir benzerliğe tesadüf edilmez. Bu nedenle, arap dili ile söylenmiş veya yazılmış hiç bir söz ya da kitabın Kur'ân ile aynı veya ona benzer bir üslûpta olması söz konusu değildir. Çünkü onun üslûbu, arapça ifade tarzı yönünden yepyenidir, orijinaldir. Arap dili kâideleri ve bu dilin terkîp usullerine göre meydana gelmiştir ama, "üslûp" dediğimiz konuda, tamamen araplarca bilinen ifade biçiminden ayrılır. Şayet bir sûre ya da bir kaç âyet, bir grup arapça sözle karıştırılacak olsa, sûre ve âyetler kolaylıkla diğerlerinden ayırdedilebilirler.

Hadîs-i nebevî'nin üslûbu ise Kur'ân'ın üslûbundan farklıdır. Onun üslûbunun, arap ediplerinin üslûbuna benzemesi mümkündür. Bu nedenledir ki, lâfız ve mânâ yönünden, çoğu zaman Hz. Peygamber'in dilinden hadîs uydurulmuştur. hadîs ricâlinece hadîslerin sıhhatinin araştırılmasının, aşağı yukarı sened tahkikine inhisar ettirilişinin asıl sebebi de budur.

Diğer taraftan edebiyatçılar, bir şahsın birbirinden çok farklı iki ifade üslûbu kullanmasının imkânsız denecek kadar zor olduğunu kabul etmişlerdir. Aslında böyle iki üslûp, belâğat ve tarz bakımından birbirlerinden pek farklı olmayan benzer bir yapıda ortaya çıkar. Bir şahsın çok farklı iki üslûp kullanabilmesi, bilindiği kadarıyla edebiyât tarihinde görülmuş bir olay değildir. Aksine, bir yazar temâyüz ettiği üslûbun hâricinde başka bir üslûpla yazmaya kalkışırsa zorlanır ve asıl üslûbundaki maharetini gösteremez.

Bir kısım yabancılar (müsteşrikler), Kur'ân'ın, Hz. Peygamber tarafından hadislerine iliştiirilmiş bir mecmuadan ibaret olduğunu zannederler. Onların bu yanlış düşünceleri, bu iki mecmuada kullanılan üslûpların arasını ayıran büyük farkı tadma imkânına sahip olmadıklarından kaynaklanmaktadır. Çünkü, onlara göre bu iki üslûbun kaynağı aynı olabileceği gibi ayrı da olabilir.

Aynı konuya temas eden Kur'ân ve Hadîs-i nebevî naslarının mukayesesi neticesinde, arap dilinin üslûbun bu konuda zevk sahibi olan herkes, Kur'ân ve hadîs üslûpları arasında bulunan ve kaynaklarının değişik olması gerektiği hükmüne sevkeden bu geniş boyutlu farkı açıkça görür.

Şimdi biz burada, aynı konuya temas eden bazı âyet ve hadîsleri ele alıp mukayese ederek kaynak farklılığına delil olacak bir kaç misâl vereceğiz.

1. "Emir bi'l-ma'rûf ve nehiy ani'l-münker" konusundaki âyeti ele alalım:

«والتكن منكم امة يدعون الى الخير ويا مروون بالمعروف وينهون عن المنكر واولئك هم المفلحون».

Bu âyete karşılık, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şu hadîsine bakalım:

«لتأمرن بالمعروف وتنهون عن المنكر، اوليسلطن الله عليكم شراركم فيدعو خياركم فلا يستجاب لهم».

2. "Din kardeşliği" ile ilgili şu âyet ve hadîsi mukâyese edelim:

«انما المؤمنون اخوة فاصلحوا بين اخويكم واتقوا الله لعلكم ترحمون».

3. "İnsanlar arasındaki kardeşliğin, tanışma, fazîlet ve barışın, ırk, mal ve nesep-
ley meydana gelemeyeceği" konusundaki âyet şöyledir:

«يا ايها الناس انا خلقناكم من ذكر وانثى وجعلناكم شعوباً وقبائل لتعارفوا ان
اكرمكم عند الله اتقاكم. ان الله عليم خبير».

Bu âyeti, aynı konudaki şu hadîslerle mukayese edelim:

أ - يا ايها الناس ان ريكم واحد وان اباكم واحد، كلکم لآدم وادم من تراب، لا فضل
لعربی على عجمی، ولا لعجمی على عربی، ولا لا سود على احمر الا
بالتقوى».

ب - «من ابطأ به عمله لم يسرع به نسبه».

ج - «المؤمن آلف مألوف، ولا خير فيمن لا يؤلف».

4. "Sosyal barışın, suçlara uygulanan cezalarla (had) irtibatı" ile ilgili şu âyet ve
hadîsi karşılaştıralım:

«ولکم فی القصاص حیاة باولی الالباب لعلکم تتقون».

«اقامة حدّ يارض خير لا هلهما من مطر اربعين صباحا».

5. Son olarak da, "emaneti ehline vermek ve adâletle hükmetmek" konusundaki âyeti ve buna mukâbil hadîslere bir göz atalım:

ان الله بأمرکم ان تؤدوا الا مانات الی اهلها واذا حکمتم بین الناس ان تحکموا بالعدل ان الله نعیماً یعضکم به ان الله کان سمیعاً بصیراً.»

أ - «ادّ الأمانة الی من اتّمتنک ولا تخن من خانک.»

ب - «ما من احد یكون علی شیء من امور هذه، الا مة فلم یعدل فیهم الا کبه الله فی النار.»

ج - «لا تقدس امة لا یقضی فیها بالحق ولا یأخذ الضعیف حقہ من القوی غیر متعتع.»

Hem Kur'ân-ı Kerim'de, hem de hadîste bulunan ve aynı konuya değinen metinlerin mukayeseli tetkikine devam edersek, her sağduyu ve insaf sahibinin tereddütsüz kabul edeceği, "birbirinden çok farklı ve herbirinin kendine has bir karakteri olan böyle iki ayrı üslûbun aynı şahıstan sâdir olamayacağı" gerçeğini ortaya koyan bu büyük üslûp farkını müşâhade ederiz.

Mukayese edilen bu ve benzerî misaller, biraz önce işaret ettiğimiz nebevî hadîslerdeki üslûbun, Arapların konuşma, tartışma, hüküm ve tâvsiye alanında yaygın olarak kullandıkları hitâbet üslûbu olduğunu ortaya koyar. Bu üslûp, araplarca alışıl gelmiş mezkûr ifade şekilleri dışına çıkmaz, ancak cevâmiu'l-kelim, ifade inceliği, dil fesâhati ve lâf kalabalığından arınmış, akla değil de hisse dayalı hitâbet şekillerinden uzak olması hususiyetleriyle onlardan ayrılır. Diğer bir ifade ile hadîs-i nebevî'de mantıklı akıl, mutâd olan en belîğ ve en vecîz bir şekilde görülür. Kur'ân üslûbunda ise, misli görülmemiş bir orijinallik vardır. Arap kelâmının hiç bir ifade şekli ve hitap üslûbları ona benzemez.

ÜSLÛB İHTİLÂFİ ZÂTÎ FARKLILIKTAN DOĞMAKTADIR

Her ifade tarzı, konuşmacıdaki şahsiyeti yansıttığına göre, beyân yönünden Kur'ân ve hadîs arasındaki bu büyük üslûp farkının ötesinde, kendisinden söz edilen zâtîyetteki daha büyük bir farklılık olduğu hissedilir:

Kur'ân tilâvetine kulak verilecek olursa, âyetler arasından azamet, kudret, kuvvet, otorite, hikmet ve rahmet atmosferinden hitap eden bir zâtîyet ortaya çıkar. Kur'ân üslûbunun arkasındaki bu güçlü büyük zâtîyet, rahmetten bahsedildiği yerlerde de diğer yerlerden aşağı kalmaz. Onun kuvveti bütün sûre ve âyetlerde aynı derecededir. O, daima cebbâr, kadîr, intikam sahibi, âdil, hakîm, rahîm, terğîb ve terhîb yularını (kamçısını) elinde bulunduran mutlak otorite sahibidir.

Şu âyetler arasından bu zâtiyeti tasavvur etmeye çalışalım:

«الله ولى الذين آمنوا يخرجهم من الظلمات الى النور».

«واذا اردنا ان نهلك قرية امرنا متر فيها ففسقوا فيها فحق عليها القول فدمرناها تدميرا».

«وقضى ربك الاتعبدا الاياه وبالوالدين احسانا».

«انا نحن نزلنا الذكر وانا له لحافظون».

«الله لا اله الا هو الحي القيوم. لا تأخذه سنة ولا نوم، له ما فى السموات وما فى الارض».

«وما ارسلناك الا رحمة للعالمين».

«اولم ييروا فى الأرض فينظروا كيف كان عاقبة الذين من قبلهم وكانوا اشد منهم

قوة وما كان الله ليعجزه من شئ فى السموات ولا فى الارض انه كان عليما قديرا.

ولو يؤاخذ الله الناس بما كسبوا ما ترك على ظهرها من دابة ولكن يؤخرهم الى اجل مسمى فاذا جاء اجلهم فان الله كان بعباده بصيرا».

«هو الله الذى لا اله الا هو عالم الغيب والشهادة هو الرحمن الرحيم. هو الله الذى لا اله

الا هو الملك القدوس السلام المؤمن المهيمن العزيز الجبار المتكبر سبحان الله عما

يشركون. هو الله الخالق البارئ المصور له الاسماء الحسنى يسبح له ما فى السموات لارض وهو العزيز الحكيم».

«اولم ير الانسان انا خلقناه من نطفة فاذا هو خصيم مبين. وضرب لنا مثلا ونسى

خلقه قال من يحيى العظام وهى رميم؟ قل يحيى الذى اتشأها اول مرة وهو بكل خلق عليم».

Hadis-i nebevî'deki üslûbun ötesinde ise beşerî bir şahsiyet hissedilir. Bu zâtiyette, za'f ve kuvvet birlikte bulunur. Emanete ve hakka bağlılık gücü ile öğünürken diğer taraftan Allah önünde beşerî za'fı ile iftihar eder. Bu beşerî şahsiyette, âlimlerin hikmeti, emîn tebliğcilerin gücü yanında, beşer za'fı ve zâhid te-vazuu mevcuttur.

Hız. Peygamber, Kureys'in tehdidüne maruz kaldığında, İslâm'a davetten artık vazgeçmesini kendisine tavsiye eden amcası Ebû Tâlib'e verdiği cevapta bu şahsiyeti tasavvur edebiliriz:

قال صلى الله عليه وسلم: «والله لو وضعوا الشمسى فى يمينى والقمر فى يسارى على

ان اترك هذا الامر ما فعلت حتى يظهره الله او اهلك دونه».

Hız. Peygamber'in Allah önünde hissettiği za'fı da, horlanıp eziyete maruz kalarak geri dönmek zorunda bırakıldığı Sekif kabilesini İslâm'a davet etme teşebbüsünden sonra yaptığı rivâyet edilen şu duâsında müşâhede etmek mümkündür:

«اللهم اليك اشكو ضعف قوتي وقلة حيلتي وهو انى على الناس يا ارحم الراحمين الى من تكلمنى؟ الى عدو يتجهمنى ام الى قريب ملكته امرى، ان لم تكن ساخطا على فلا ابالى غير ان عاقبتك او سع لى، اعوذ بنور وجهك الكريم الذى اضاءت له السموات والارض، واشرقت له الظلمات وصلح عليه امر الدنيا والاخرة ان تحل على غضبك او تنزل على سخطك لك العتبي حتى ترضى ولا حول ولا قوة الا بك».

اللهم انى اسألك رحمة من عندك تهدى بها قلبى وتجمع بها شملى و تلم بها شعشى وترد بها الفتن عنى».

Netice olarak şunu söylemek isteriz ki; Kur'an-ı Kerim ile hadîs-i nebevî arasında yapmaya çalıştığımız bu mukayesenin amacı iki üslûp arasında bir karşılaştırmadan ibarettir. Bu mukayeseyi sadece arapça ifade tarzı ve Kur'an ile hadîsin kaynaklarının farklı olduğunu gösteren zâtî ve şahsî ihtilaf bakımından yaptık. Âlimlerin, edebiyatçıların ve araştırmacıların, "Kur'an'ın icâzı" konusunda zikrettikleri diğer yönlere temas etmedik. Çünkü bunlar, buradaki konumuzun dışında kalır.